

KICHIK BIZNES UCHUN KREDITLASH TIZIMI

Anvar Nusurov

Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi,

Qashqadaryo viloyati hududiy filiali bosh mutaxassisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada O'zbekistonda kichik biznesni moliyalashtirishda kreditlash tizimining o'rni, institutlari va amaliy mexanizmlari tahlil qilinadi. So'nggi yillarda kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash bo'yicha davlat siyosati kuchayib, kredit resurslarini kengaytirish, risklarni kamaytirish va garov ta'minoti masalalarini takomillashtirish bo'yicha normativ hamda institutsional yangilanishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, tadbirkorlik subyektlari uchun kafillik va foiz xarajatlarining bir qismini qoplash mexanizmlarini beruvchi institutlar faoliyati, bank kreditlari tarkibida mikroqarzlar va tadbirkorlikni rivojlantirish kreditlarining dinamikasi, shuningdek mikro-moliya sektorini modernizatsiya qilish yo'nalishlari yoritiladi. Tahlil natijalariga ko'ra, kreditlashning asosiy to'siqlari sifatida yuqori foiz stavkalari, garov bazasining cheklanganligi, axborot nomutanosibligi va kredit tarixidan foydalanish darajasining pastligi ajratib ko'rsatiladi. Maqolada kredit kafolatlari va risklarni bo'lish vositalarini kengaytirish, garov reyestri va kredit axboroti almashinuvi infratuzilmasini kuchaytirish, muqobil moliyalashtirish instrumentlarini rivojlantirish bo'yicha amaliy takliflar beriladi.*

Kalit so'zlar: *Kichik biznes, bank kreditlari, mikroqarz, kredit kafilligi, foiz kompensatsiyasi, kredit tarixi, garov reyestri, moliyaviy barqarorlik.*

Abstract: *This article examines globalization and its impact on business. Globalization integrates markets through trade, investment, technology diffusion, and international division of labor, creating opportunities such as market expansion, cost optimization, innovation, and cross-border partnerships, while also increasing risks related to supply-chain disruptions, geopolitical constraints, and regulatory and currency volatility. The paper highlights the role of global value chains, trends in international trade and foreign direct investment, the acceleration of digitalization, and the growing focus on resilience and (re)regionalization. The conclusion summarizes practical implications for firms seeking sustainable competitiveness under globalization.*

Keywords: *Small business, bank lending, microloans, credit guarantee, interest compensation, credit history, pledge registry, financial resilience.*

Kichik biznes iqtisodiy o'sish, bandlik va hududiy rivojlanishning muhim drayveri hisoblanadi. Shu sababli unga moliyaviy resurslar, ayniqsa bank krediti va mikro-moliya xizmatlari orqali kirishni kengaytirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan. O'zbekistonda kichik va o'rta biznesning iqtisodiyotdagi rolini oshirish bo'yicha strategik maqsadlar belgilangan bo'lib, 2025 yilda ushbu yo'nalishda kredit resurslarini sezilarli miqdorda yo'naltirish vazifalari ham qo'yilgan.

Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda tijorat banklari kreditlari katta rol o'ynaydi. Aynan bank kreditlari qaysi soha va tarmoqlarga yo'naltirilsa, o'sha soha yoki tarmoq rivojlanadi. Shu bilan birga tijorat banklari kreditlaridan tashkil topgan kredit portfeli barqarorligini ta'minlash va ushbu portfelni optimal boshqarish orqali bank tizimining moliyaviy barqarorligini ta'minlash mumkin. Chunki tijorat banklari moliyaviy resurslarining katta qismi kreditlarga yo'naltirilganligi uchun undan ko'riladigan risklar ham yuqoridir.

Milliy iqtisodiyotni rivojlantirish uchun xukumatimiz tomonidan oxirgi yillarda ko'plab chora-tadbirlar amalga oshirilmogda. Xususan, 2022- 2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning Taraqqiyot Strategiyasida ham iqtisodiy rivojlanish sohasiga katta e'tibor berilib muhim maqsadlarni oldiga qo'ygan. Ushbu maqsadlardan biri **mamlakatimizning** iqtisodiyot tarmoqlarida barqaror yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash orqali kelgusi besh yilda aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulotni — 1,6 baravar va 2030 yilga borib aholi jon boshiga to'g'ri keladigan daromadni 4 ming AQSh dollaridan oshirish hamda «daromadi o'rtachadan yuqori bo'lgan davlatlar» qatoriga kirish uchun zamin yaratish asoslangan. Ushbu maqsadlarga erishish yo'lidi makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va yillik inflyatsiya darajasini 2023 yilgacha bosqichma-bosqich 5 foizgacha pasaytirish; davlat byudjeti taqchilligini qisqartirish va 2023 yildan yalpi ichki mahsulotga nisbatan uning 3 foizdan oshib ketmasligini ta'minlash; har bir tuman byudjetining kamida 5 foizini «Fuqarolar byudjeti» dasturi doirasida aholining takliflari asosida eng dolzarb muammolarni yechishga sarflashni tashkil qilish; davlat qarzini boshqarishda yiliga yangi jalb qilingan tashqi qarz miqdori 4,5 milliard AQSh dollaridan oshib ketmasligini ta'minlash zarurligi belgalangan.⁴⁸

O'zbekistonda kichik biznesni kreditlash quyidagi asosiy kanallar orqali amalga oshadi Tijorat banklari kreditlari, jumladan aylanma mablag' va investitsion kreditlar Mikroqarzarlar va bank mahsulotlari orqali mikro-segmentni moliyalashtirish Bankdan tashqari kredit tashkilotlari va mikro-moliya bozorining institutlari Davlat ishtirokidagi risklarni kamaytiruvchi mexanizmlar, xususan kafillik va foiz xarajatlarini qoplash instrumentlari.

Markaziy bank statistikasi kredit portfelida mikroqarzarlar hajmi va “tadbirkorlikni rivojlantirish uchun kreditlar” ko'rsatkichlari o'sib borayotganini ko'rsatadi. Masalan, 2025 yil 1 iyun holatiga “microloans” va “loans for developing entrepreneurship” ko'rsatkichlari mos ravishda 2024 yilning 1 iyuniga nisbatan sezilarli o'sishni qayd etgan. Bu kichik biznes va o'zini o'zi band qilgan shaxslar segmentiga moliyaviy oqim kuchayganini anglatadi.

Kichik biznes kreditlashida eng muhim to'siqlardan biri garov ta'minotining yetishmasligi bo'lgani uchun O'zbekistonda kredit riskini bo'lishish mexanizmlari joriy etilgan. Amaliyotda “Tadbirkorlikni rivojlantirish kompaniyasi” orqali bank kreditlari

⁴⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning Taraqqiyot Strategiyasi to'g'risida”gi PF-60-son farmoni. www.lex.uz

bo'yicha kafillik berish va kredit yoki lizing foiz xarajatlarning bir qismini kompensatsiya qilish mexanizmlari mavjud. Bu yondashuv banklar uchun riskni pasaytiradi, tadbirkor uchun esa kredit narxini yumshatadi.

Bankdan tashqari kredit tashkilotlari va mikro-moliya faoliyati bo'yicha huquqiy baza takomillashib bormoqda. Xususan, bankdan tashqari kredit tashkilotlari va mikro-moliya faoliyatini tartibga soluvchi qonun doirasida bozor nazorati va iste'molchi huquqlarini himoya qilish masalalari belgilangan. Shuningdek, 2025 yilda mikro-moliya banklari instituti bo'yicha huquqiy yangilanishlar kiritilgani mikro-segmentda resurs bazasini kengaytirish imkonini oshirishi kutiladi. Kichik biznes uchun kreditlash amaliyotida quyidagi tizimli muammolar ko'p uchraydi. Foiz stavkalari bosimi Milliy valyutadagi kredit stavkalari dinamikasi sharoitida kichik biznesning qarz yuklamasi ortishi mumkin, bu esa investitsion faollikni cheklaydi. Garov ta'minoti va huquqiy ijro masalalari

Garov reyestrini takomillashtirish, yangi garov shakllarini joriy etish va kredit r huquqlarini mustahkamlash bo'yicha muhokamalar kreditlash riskini kamaytirishga qaratilgan bo'lsa-da, amaliyotda garov sifatining pastligi muammo bo'lib qolmoqda.

Axborot nomutanosibligi va kredit tarixi Kredit axboroti almashinuvi tizimini rivojlantirish zarurati saqlanib qolmoqda. Xalqaro baholashlarda ham kichik korxonalarning kreditdan foydalanish ulushi past ekani qayd etiladi. Masalan, World Bank Enterprise Survey 2024 natijalariga tayangan holda kichik korxonalarning faqat bir qismi kreditdan foydalanishi ta'kidlanadi. Kichik biznes uchun kreditlash tizimini kuchaytirish quyidagi yo'nalishlarda maqsadga muvofiq Kafillik va foiz kompensatsiyasi instrumentlarini maqsadli kengaytirish. Kafillik limitlari va qamrovini eng ko'p "garov yetishmaydigan" segmentlarga yo'naltirish, baholash mezonlarini shaffof qilish. Garov infratuzilmasini chuqurlashtirish Garov reyestri boshqaruvi va garovning yangi shakllari bo'yicha islohotlarni kichik biznes ehtiyojlariga moslashtirish, xususan intellektual mulk va ulushlarni garov sifatida ishlatish amaliyotini huquqiy va texnik jihatdan yengillashtirish.

Kredit tarixi va skoring ekotizimini rivojlantirish. Kredit byurolari orqali ma'lumot sifatini oshirish, raqamli skoring va masofaviy identifikatsiya mexanizmlarini kichik tadbirkorlik uchun arzonlashtirish. Bank kreditiga qo'shimcha muqobil moliyalashtirishni rag'batlantirish

Xalqaro amaliyotga mos ravishda xususiy kapital va risklarni derisking qiluvchi mexanizmlar orqali kichik biznesga "faqat kredit" emas, balki kapitalga kirish imkonini ham kengaytirish.

Bu yo'nalishda yangi loyihalar va dasturlar joriy etilayotgani qayd etiladi Qashqadaryo viloyati misolida kichik biznesning tarkibiy "yadrosi" savdo, xizmatlar va qishloq xo'jaligiga to'g'ri kelishi raqamlarda ham yaqqol ko'rinadi. 2025 yil 1 oktyabr holatiga viloyatda faoliyat yuritayotgan kichik korxona va mikrofirmalar soni 24 149 ta bo'lib, 2024 yil 1 oktyabrdagi 25 500 taga nisbatan 1 351 taga (-5,3%) kamaygan. Tarmoqlar kesimida esa savdo – 9 336 ta (38,7%), yashash va ovqatlanish xizmatlari – 5 854 ta (24,2%), qishloq,

o'rmon va baliqchilik xo'jaligi – 4 204 ta (17,4%), sanoat – 2 816 ta (11,7%), **qurilish – 1 939 ta (8,0%)**ni tashkil etib, viloyatda tez aylanuvchi bozor segmentlari ustun ekaniga dalil bo'ladi. Hududiy konsentratsiya ham yuqori: masalan, Qarshi shahrida 4 953 ta (jamiga nisbatan taxminan 20,5%) kichik korxona va mikrofirma jamlangan, Shahrisabz shahrida 1 446 ta; ayrim tumanlarda pasayish fonida o'sish kuzatilgan (masalan, Ko'kdala: 799 tadan 1 016 taga, ya'ni +217 ta, +27,2%). Shu bilan birga, 2025 yil yanvar–sentyabrda 3 698 ta yangi kichik korxona va mikrofirma tashkil etilgan bo'lib, ularning asosiy qismi savdo (1 361 ta, 36,8%), qishloq xo'jaligi (831 ta, 22,5%) va sanoat (462 ta, 12,5%) hissasiga to'g'ri keladi. Demak, Qashqadaryoda kichik biznes faolligi asosan savdo-xizmatlar va agrosektor atrofida shakllanmoqda, ishlab chiqarish va qayta ishlash yo'nalishida esa kapital, texnologiya va moliyaga kirish imkoniyatlarini kuchaytirish barqaror o'sish uchun hal qiluvchi omil bo'lib qolmoqda.

Xulosa: O'zbekistonda kichik biznes uchun kreditlash tizimi bank kreditlari, mikroqarzlarni, bankdan tashqari institutlar hamda kafillik va foiz kompensatsiyasi kabi riskni kamaytiruvchi mexanizmlar uyg'unligida shakllanmoqda. Normativ-huquqiy yangilanishlar va davlat dasturlari kredit resurslarini ko'paytirishga xizmat qilmoqda, biroq foiz stavkalari bosimi, garov ta'minoti cheklanganligi va kredit tarixi infratuzilmasi bilan bog'liq muammolar kichik biznesning to'liq moliyalashtirilishiga to'sqinlik qiladi. Shu bois kafillik va kompensatsiya instrumentlarini aniq segmentlarga yo'naltirish, garov reyestri va kredit axboroti almashinuvi tizimini chuqurlashtirish, shuningdek muqobil moliyalashtirish manbalarini kengaytirish kichik biznesning barqaror o'sishi uchun eng amaliy yo'nalishlar hisoblanadi. ahqadaryo tajribasi shuni ko'rsatadiki, kichik biznesning barqaror o'sishi uchun savdo-xizmatlardan tashqari ishlab chiqarish va agrosanoat qiymat zanjirlarini kengaytirish muhim. Buning uchun kredit resurslariga kirishni yengillashtirish, garov muammosini kamaytirish, maqsadli imtiyozli kreditlar va risklarni bo'lishish mexanizmlarini kuchaytirish zarur. Natijada, viloyatda kichik biznesning bandlik va daromad yaratish salohiyati oshadi hamda hududiy iqtisodiy barqarorlik mustahkamlanadi.

References

1. World Bank. *World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains* (GVC ulushi va ta'siri). Всемирный банк.
2. UNCTAD. *World Investment Report 2024* (FDI tendensiyalari va “economic fracturing”). UN Trade and Development (UNCTAD)+2UN Trade and Development (UNCTAD)+2
UNCTAD. *Global Investment Trends Monitor, No. 48* (FDI baholashda “conduit” oqimlari farqi). UN Trade and Development (UNCTAD)
3. OECD. *Global value and supply chains* sahifasi va *Supply Chain Resilience Review* (relokatsiya xarajatlari, resilience yondashuvi).

4. Suyunov D.X., Qodirov T.U., Umarova R.Z. Boshqaruv etikasi va korporativ madaniyat. Darslik: T.: 2025, 475 bet.
5. Suyunov D.X., E.A. Xoshimov, Sh.A. Xusainov Korporativ boshqaruv: muammolar va zamonaviy yechimlar. 2018. 220 bet.
6. Suyunov D.X., S.E. Elmirzayev Korporativ boshqaruv. Darslik–Toshkent 2022. 450 bet.